

L'ORDENACIÓ DE LA QÜESTIÓ LINGÜÍSTICA A CATALUNYA DE 1892 A 1936: EL PROCÉS DE RECONeixEMENT DE L'ESTATUT D'OFICIALITAT DEL CATALÀ¹

Anna M. PLA BOIX

Professora de dret constitucional de la Universitat de Girona

The abstract can be found at the end of the article.
Resumen al final del artículo.

Sumari

1. Introducció
2. L'estatut del català a les Bases de Manresa
3. El tractament de l'oficialitat lingüística del català al principi del segle xx: anàlisi dels projectes normatius i dels acords polítics
4. Les previsions lingüístiques al Projecte de Constitució provisional de la República Catalana de 1928
5. L'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia de Catalunya de la II República
 - A) La gestació del model: les previsions lingüístiques del Projecte d'Estatut de Núria de 1931
 - B) Contingut i abast de l'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1932
6. El règim jurídic de la llengua a l'Estatut interior de Catalunya de 1933

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article proposa una anàlisi dels antecedents polítics i jurídics més significatius que han contribuït a construir l'estatut d'oficialitat de la llengua catalana en el període comprès entre 1892 i 1936.

La valoració de la llengua catalana com un baluard identitari de Catalunya, i la vinculació de la qüestió lingüística a nocions d'identitat nacional, justificarà que, en moltes ocasions, els projectes favorables al reconeixement d'un estatut d'oficialitat del català se circumscriuin dins de projec-

1. L'article s'inscriu en el marc del projecte d'R+D del Ministeri de Ciència i Tecnologia, núm. BJU 2003-06043, rubricat «La contribución de las comunidades autónomas al desarrollo de los derechos», dirigit pel professor M. A. Aparicio, catedràtic de dret constitucional de la Universitat de Barcelona.

tes més amplis de reivindicació d'un marc d'autonomia per a Catalunya. El moviment del catalanisme polític, i les seves diferents projeccions i estratègies per reivindicar cotes d'autogovern, adquirirà un paper explicatiu clau per comprendre l'evolució del règim jurídic de la llengua catalana al tombant del segle XIX i principi del segle XX.

A Espanya, el reconeixement constitucional del plurilingüisme va ser molt tardà. El primer text constitucional espanyol que va regular una menció expressa a la qüestió lingüística és la Constitució de la II República, de 9 de desembre de 1931. Ni una sola de les constitucions espanyoles promulgades al llarg del segle XIX conté cap tipus de referència a la realitat plurilingüe del país.

Això no vol dir que fos una qüestió del tot bandejada pel poder constituent del segle XIX. De fet, el plurilingüisme d'Espanya va centrar debats parlamentaris amb motiu de la tramitació d'alguns textos constitucionals, com és el cas de la Constitució de Cadis de 1812. En la tramitació d'aquest text constitucional, símbol del liberalisme polític, es va tenir present la qüestió lingüística, per bé que finalment el seu articulat no en consignés cap referència. La llengua era percebuda com un tema delicat, el tractament del qual moltes vegades va vincular-se a debats més amplis sobre l'ordenació territorial de l'Estat.² Malgrat que aquesta Constitució de 1812 té una importància cabdal, més encara si es té en compte que ha estat qualificada com l'episodi fundacional de la modernitat política espanyola, la seva transcendència pràctica fou molt limitada. La seva vigència fou molt escassa, de 1812 a 1814 i entre 1820 i 1823. Coetàniament, el mateix any 1812, Catalunya era annexionada *de facto* a l'imperi napoleònic, annexió que

2. Doctrinalment, s'ha il·lustrat aquesta constatació fent memòria d'algunes de les intervencions de certs parlamentaris celebrades el setembre de 1811, amb motiu de la tramitació del text constitucional, que feien referència expressa al plurilingüisme d'Espanya. *Vid.* Xavier ARBÓS MARÍN, «1808-1814. Crisi i refundació constitucional: la Constitució de Cadis», *L'Avenç*, núm. 290, abril 2004, p. 13-19. L'estudi permet constatar que «la llengua, que avui considerem el signe més definitori de la identitat catalana, no és una qüestió gaire discutida als debats constituents. Hi havia la consciència que era una qüestió delicada, com altres, i es van fer intervencions tranquil·litzadores, sobretot en tractar la futura divisió provincial». S'il·lustra aquesta constatació amb intervencions parlamentàries com ara la del diputat Sr. Leiva («*El idioma de los pueblos y sus habitudes tendrán lugar en la meditación profunda y madura que ha de proceder el acierto*»), advertint-se que «*sobre todo, debemos estar persuadidos de que esa operación tendrá siempre por objeto la unidad de la Nación española*») o la del Sr. Gutiérrez de la Huerta («*Bien sabido es que no se mezclarán las provincias cuyo lenguaje, educación, costumbres y preocupaciones sean diferentes. Se trata de reunir las que sean de igual índole, idioma y carácter*»), ambdues proclamades a la sessió parlamentària celebrada el 2 de setembre de 1811.

produiria certs efectes polítics i jurídics substancials, també en el pla idiomàtic. De fet, en l'àmbit lingüístic, s'articulària el reconeixement d'un incipient estatut jurídic de cooficialitat de la llengua catalana, oficialitat que es consolidaria com una de les moltes tècniques o estratègies polítiques per aproximar i impulsar el procés de francesització general.³

El segle XIX fou una etapa històrica accidentada en què la major part dels diferents moviments polítics i ideològics que es van succeir no van teoritjar les reivindicacions lingüístiques que començaven a fer-se sentir a certes parts del territori estatal. El castellà era la llengua dominant en totes les esferes oficials.⁴ Caldria esperar a la segona meitat del segle per trobar veritables projectes i acords polítics, de diferent contingut i abast, que van propugnar un reconeixement i tutela del plurilingüisme del país, greument coartat per la política d'uniformitat lingüística que havia imposat Felip V. Aquesta política havia estat concebuda com una forma de racionalització del funcionament de l'aparell estatal i de reforçament de la unitat nacional.⁵

Al llarg del segle XIX va començar a despertar la consciència d'identitat col·lectiva de Catalunya, que havia romàs ofegada i fins i tot perseguida al segle XVIII. El paper que jugarien moviments com ara la Renaixença literària i cultural, fonamentada en la redescoberta de la llengua catalana, del fet català i la història de Catalunya, o el moviment del catalanisme polític i les

3. Vid. Lluís M. DE PUIG OLIVER, «La guerra del francès», a Jaume SOBREQUÉS CALLICÓ (ed.), *Història contemporània de Catalunya*, volum I, Columna Assaig, Barcelona, 1997, p. 42-56. També, Pere MARCET SALOM, *Història de la llengua catalana II. Els segles XIX i XX*, Ed. Teide, Barcelona, 1987, p. 23.

4. Per a una ampliació sobre el contingut i l'abast de les mesures de persecució de la llengua catalana d'aquesta etapa històrica, vid. Francesc FERRER GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui*, Edicions 62, Barcelona, 1986, p. 61-73.

5. Vid. Santiago SOBREQUÉS VIDAL, *Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta*, Col·legi Universitari de Girona, 1978, p. 85-91. El Decret de Nova Planta de Catalunya, de 16 de gener de 1716, va representar un important cop a la llengua catalana. Aquesta disposició només considerava la qüestió idiomàtica al seu article 4, que establia: «Las causas en la Real Audiencia se substanciarán en lengua castellana». Si bé el Decret només va imposar, de manera expressa, la castellanització de les causes judicials substanciades davant la *Real Audiencia*, paral·lelament i per la via d'instruccions confidencials trameses als corregidors es va recomanar «el mayor cuidado en introducir la lengua castellana [con] las providencias más templadas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado», la qual cosa es va traduir en la imposició de la llengua castellana en àmbits públics en els quals fins aleshores s'havia garantit i emprat el català. Per a una ampliació sobre la tramitació, el contingut i l'abast del Decret, vid. Francesc FERRER GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui*, cit. nota supra, p. 9-33.

seves diverses estratègies per reivindicar cotes d'autogovern, s'hauran de valorar com a elements que permeten contextualitzar les iniciatives i els acords, polítics i jurídics, que s'estudiaran a continuació.⁶

2. L'ESTATUT DEL CATALÀ A LES BASES DE MANRESA

Quan el 1892 la Unió Catalanista va aprovar les cèlebres Bases per a la Constitució Regional Catalana, va establir-se que el català hauria d'esdevenir l'única llengua oficial a Catalunya i en les relacions d'aquesta amb l'Estat. La tercera d'aquestes Bases de 1892, també dites Bases de Manresa, proposava garantir que *«la llengua catalana serà l'única que, ab caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió ab lo Poder central»*. Aquesta base s'ubicava dins el títol dedicat a l'ordenació del poder regional, a continuació de la previsió relativa a la tutela de la legislació antiga (Base 2a) i abans de l'ordenació de previsions com ara el requisit de la condició de català per exercir càrrecs públics (Base 4a) o l'ordenació territorial catalana (Base 5a). D'aquesta manera, es concedia a la qüestió lingüística una posició preminent dins l'estructura formal del document.

La previsió d'un estatut d'oficialitat de la llengua catalana ja constava al Projecte d'aquestes Bases. Es tracta d'una qüestió que fou objecte d'un ampli consens en el decurs de les intervencions celebrades amb motiu de la tramitació del document. Tal com va proclamar-se en les deliberacions de la Base que garantia l'estatut d'oficialitat lingüística del català, *«que això sia aixís, no sols es just, sinó que [...] es del tot necessari si volém ser un poble lliure y conservar la nostra personalitat. Que nostra llengua sia pera nosaltres la oficial es, además, pels catalans no sols qüestió de dret, sino també de dignitat. Desde'l moment que tenim una llengua propia, una llengua que nasqué ab nosaltres, que es la expressió del esperit de nostra terra, que s'ha perpetuat en la familia y que ha mantingut sempre viva en nosaltres la conciencia de nostra nacionalitat, ningú té dret á privarnos de aquesta llengua ni á imposárnosen una altra de forastera»*. En el decurs dels debats es

6. Vid. Jaume SOBREQÜÉS CALLICÓ i Amèlia GAVILÁN, «La Restauració monàrquica», a: Jaume SOBREQÜÉS CALLICÓ (ed.), *Història contemporània de Catalunya*, volum I, Columna Assaig, Barcelona, 1997, p. 316-320. Vid. també Pere MARCET SALOM, *Història de la llengua catalana II. Els segles XIX i XX*, Ed. Teide, Barcelona, 1987, p. 107. També, Pere ANGUERA, *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Ed. Empúries, Barcelona, 1997 i FRANCESC VALLVERDÚ, *Dues llengües: dues funcions*, Edicions 62, Barcelona, 1987.

va insistir en la necessitat de protegir la llengua catalana, en tant que estàndard identitari per excel·lència de Catalunya. En aquesta línia, resulta il·lustrativa la intervenció del delegat de Barcelona, Sr. Ramon Picó Campamar, quan va defensar la Base al·legant que *«entre'ls elements constitutius de la personalitat d'un poble, la llengua es, sens dupte, lo més visible: certament que aixó sól no fa que sia'l més important de tots, però, si be's mira, 's veurá que es l'element que més singularisa aquesta personalitat y' l que més contribueix á la seua duració.[...] Es, senyors, que la llengua d'un poble es quelcom més qu'un serie de sons més ó menys articulats; la llengua es la expressió sensible ó com si diguessem lo cos del pensament [...] es la més alta expressió de la seua personalitat»*. Partint d'aquest fonament, es va defensar que esdevingués llengua oficial de Catalunya i la llengua de les relacions de la regió amb el poder central, acord respecte del qual no es van presentar objeccions.⁷

L'anàlisi d'aquesta previsió lingüística de les Bases de Manresa exigeix partir de dues premisses: la primera és la que fa referència al context social en el qual foren adoptades per la Unió Catalanista, en un període històric

7. *Vid.* el facsímil de les deliberacions i els acords de l'Assemblea Catalanista celebrada a Manresa el març de 1892, a *Bases per a la Constitució Regional Catalana. Manresa març de 1892*, Institut Universitari d'Història Jaume Vivens Vives, Eumo Editorial, Vic, 1991, p. 71-81. En el decurs de la tramitació del Projecte, es van formular moltes intervencions favorables a garantir un estatut d'oficialitat lingüística de la llengua catalana. En aquesta línia, van pronunciar-se els ponents Sr. Sans Guitart (*«trobo del tot conforme á l'esperit de Catalunya, y ho considero capital pera que segueixi sent idéntica la personalitat d'aquesta, lo manteniment del nostre idioma, lo valor oficial d'aquest y l'us esclussiu del mateix ádhuc en las relacions oficials, de la nostra regió ab lo Poder Central»*) o el Sr. Picó Campamar, quan va proclamar que *«volém que'l Poder Central respecti todas las lenguas de las diversas regions d'Espanya, y que fassi com l'Emperador d'Austria quí, al dirigir la paraula als distints pobles que s'abrigan sota son mantell imperial, ho fa parlántlos hi la llengua que'ls es propia»*. Resulta particularment interessant advertir el posicionament adoptat pel que fa referència a la llengua de relació amb el poder central. Així, es va advertir que *«Admetre que'l Poder Central d'un estat compost tingui per llengua la d'una de les regions que'l componen, y que pera entendres ab todas ellas se serveixi unicament d'aquella y de cap altra, no es possible. Aixó fora, ja de bonas á primeras, establir diferencias y preferencias quan precisament de lo que'ns queixém es d'aixó, de que tals diferencias existeixin. A la casa del Poder Central ó, per dirho millor, á la casa payral de la mare Espanya, no ha d'haverhi un sitial de reyna per una llengua sola; ha d'haverhi una banquera, un ascó hont puguin seure á pler todas las germanas. Todas las regions han de ser igualment respectadas y atesas, todas han de ser per igual consideradas; y aixó no fora aixís si la llengua d'una d'ellas fos l'escullida pera llengua oficial del Poder Central y l'imposada á las demás pera entendres oficialment ab ell. Aixó fora establir una injusticia, y ¡ay á las horas de la autonomia regional! Aixecada damunt fonaments falsos abiat s'esfondraría. No ho dubteu, senyors: la autonomia de las regions d'un Estat compost portará en sí mateixa'l gérmén de la uniformitat sempre que'l Poder Central tingui per única llengua oficial la d'una de les regions»*.

d'emergència i consolidació del moviment del catalanisme polític que es pronunciaria clarament favorable al reconeixement i la protecció de la llengua catalana, en tant que element d'identitat col·lectiva del poble català; en segon lloc, hom ha de valorar aquest document tenint en compte que ha passat a la història per ser la primera formulació política i constitucional del catalanisme,⁸ afirmació que s'haurà de modular.

Aquestes Bases, adoptades en el context de l'Estat de la Restauració, responien a un plantejament clarament autonomista i tenien la vocació d'esdevenir una primera concreció constitucional de les tesis defensades pel moviment catalanista dirigit per la Lliga Regionalista.⁹ En aquest sentit, si bé no es pot parlar d'un únic projecte polític del catalanisme, que es forja al segle XIX, les diferents manifestacions d'aquest moviment presenten una base comuna: la reivindicació d'una presa de consciència i un reconeixement dels trets identitaris del poble català, i la consegüent articulació de fórmules o estratègies per satisfer el respecte a la identitat de Catalunya i la seva voluntat d'autogovernar-se.

Aquests postulats que consten a les Bases de Manresa, incloent-hi la reivindicació d'atorgar a la llengua catalana un estatut d'oficialitat, ja s'havien anunciat pocs anys abans en el cèlebre *Missatge a Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, reina regent d'Espanya*, del 1888, i en el Memorial de Greuges de 1885. Amb les Bases, aquest discurs adoptaria una forma que hom ha qualificat com a menys medievalitzant, amb vocació de consolidar-se com una primera concreció constitucional d'aquest corrent ideològic i polític.

En el *Missatge a la reina regent* de 1888, es va reivindicar un estatut d'oficialitat per a la llengua catalana. El document proclamava la voluntat «que la llengua catalana sia la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble». En aquesta mateixa línia ja s'havia pronunciat tres anys abans el també cèlebre Memorial de Greuges o *Memorial en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña* de 1885. Aquesta iniciativa ha estat qualificada com un primer pas del catalanisme polític modern.¹⁰ Pel que fa a les reivindicacions de naturalesa lingüística, un estudi d'aquest document illustra que es van centrar més a denunciar la

8. Vid. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Documents de cultura, Curial, Barcelona, 1974, p. 166-172.

9. Vid. Antoni ROVIRA VIRGILI, *Resum d'història del catalanisme*, Ed. La Magrana - Diputació de Barcelona, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català núm.1, p. 57.

10. Vid. Xavier ARBÓS MARIN, «Els antecedents històrics de l'autonomia de Catalunya», a Mercè BARCELÓ i Joan VINTRÓ (coord.), *Dret Públic de Catalunya*, Cedecs editorial, Barcelona, 2003, p. 46.

situació històrica de dominació soferta per la llengua catalana. A diferència del *Missatge a la reina regent* de 1888, on es proclamava una ferma reivindicació que el català gaudís d'un estatut d'oficialitat, el Memorial de Greuges responia més a una vocació de denúncia dels greuges soferts per les llengües regionals.¹¹

Per consegüent, es pot concloure que l'ordenació lingüística de la tercera de les Bases de Manresa fou adoptada en un context en el qual ja s'havien formalitzat i consolidat estratègies de reivindicació d'un estatut de protecció jurídica de la llengua catalana. Iniciatives com ara el Memorial de Greuges de 1885 o el *Missatge a la reina regent* de 1888 ja postulaven la necessitat de garantir un marc de protecció i reconeixement de l'idioma propi del Principat.

En aquest escenari polític, l'interès de la tercera de les Bases de Manresa radica en la seva vocació d'esdevenir una concreció constitucional d'aquests postulats del catalanisme polític en matèria lingüística. Tingui's en compte que d'altres propostes, com ara les *Bases para la Constitución Federal de la Nación Española y para la del Estado de Cataluña* de 1868; el Projecte de Constitució Federal de la República Espanyola de 1873; el Projecte de Constitució per a l'Estat Català aprovat pel Congrés Regional Federalista de 2 de maig de 1883; o, del mateix any, el Projecte de Constitució Federal de Pi i Margall, no contenien cap previsió en matèria lingüística, malgrat que alguns d'aquests projectes compartien una ràtio comuna vinculada als postulats del catalanisme polític. Aquest moviment va distingir-se per una ferma defensa de la llengua catalana. Figures com ara Valentí Almirall¹² o Enric Prat de la Riba¹³ es van pronunciar a favor del reconeixement d'un estatut d'oficialitat de l'idioma propi de Catalunya. La defensa d'aquest ús oficial de la llengua catalana s'entenia com una conseqüència del seu estatut de llengua de la nacionalitat catalana.¹⁴

11. Per a tots, *vid.* DDAA, *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*, Edicions La Magrana-Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona, 1986.

12. *Vid.* VALENTÍ ALMIRALL, *Cultura i societat*, Edicions 62, Barcelona, 1985. Del mateix autor, *Lo catalanisme*, Alta Fulla, Barcelona, 1978.

13. *Vid.* ENRIC PRAT DE LA RIBA, *Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura (articles i parlaments)*, Ed. Selecta, Barcelona, 1974, p. 41-48.

14. A tall d'exemple i per a tots, *vid.* Conferència d'Enric Prat de la Riba publicada a *La Renaixença*, núm. 1714, d'11 de febrer de 1897, p. 852-858; de 12 de febrer, p. 872-876 i de 13 de febrer, p. 896-898, també a PRAT DE LA RIBA, Enric, «La llengua dins el concepte de nacionalitat», a *Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura*, obra *cit. nota supra*, p. 26-40. En la mateixa línia, *vid.* també, del mateix autor *La nacionalitat catalana*, Edicions 62, Barcelona, 1978, p. 134-143.

Cal tenir present que el catalanisme polític fou un moviment que va centrar intensos debats parlamentaris a les Corts constituents republicanes de 1931, moltes vegades projectats sobre el model d'organització política de l'Estat. Els discursos de teòrics del catalanisme polític com ara Valentí Almirall o Prat de la Riba van ser citats en nombroses intervencions parlamentàries, bé fos per criticar-ne els postulats, bé fos per adherir-se a certes tesis. Inevitablement, aquests postulats del catalanisme polític també van ser presos en consideració quan es va discutir el model lingüístic de la Constitució de 1931.

Les Bases de Manresa se situen dins d'aquest corrent de pensament. No pot oblidar-se que Enric Prat de la Riba, nomenat vicepresident per l'Assemblea General de Delegats de la Unió Catalanista a la sessió constitutiva del 25 de març de 1892, va participar activament en els treballs de tramitació del que serien les Bases. S'encetava així una nova etapa, que es consolidaria al primer terç del segle xx i que hauria d'aprofundir la reivindicació de l'oficialitat de la llengua catalana, oficialitat lingüística que els teòrics del catalanisme polític havien esbossat amb vocació de constitucionalitzar-la durant la segona meitat del segle xix.

3. EL TRACTAMENT DE L'OFICIALITAT LINGÜÍSTICA DEL CATALÀ AL PRINCIPI DEL SEGLE XX: ANÀLISI DELS PROJECTES NORMATIUS I DELS ACORDS POLÍTICS

Durant el primer terç del segle xx, foren diverses les iniciatives i les propostes, polítiques i jurídiques, tendents a garantir i tutelar els drets lingüístics dels catalanoparlants. De fet, fou justament a principis d'aquest segle quan l'idioma català es va anar introduint i estenent en àmbits fins aleshores monopolitzats per la llengua castellana.¹⁵ Tan és així que doctrinalment es parla de l'existència d'una veritable *ofensiva catalana*, percebuda, per certs sectors, incloent-hi el mateix Govern estatal, com un risc al qual calia fer front.¹⁶

15. *Vid.*, per a tots, Antoni ROVIRA VIRGLI, *Resum d'història del catalanisme*, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català núm. 1, Edicions La Magrana-Diputació de Barcelona, 1983, p. 93-97. També, Albert BALCELLS, Enric PUJOL i Jordi SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Institut d'Estudis Catalans i Edicions Proa, Romanyà, 1996, p. 83 i s. També, Francesc VALLVERDÚ, «Catalanisme i reivindicació lingüística», a DDAA *Catalanisme. Història, política i cultura, L'Avenç*, Barcelona, 1986, p. 230-236.

16. *Vid.* Francesc FERRER GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui*, cit. nota supra, p. 93.

Una anàlisi del context històric permet concloure que existien posicionaments tendencialment oposats pel que fa al tractament jurídic que s'havia de concedir a la qüestió idiomàtica, que es projectaven més enllà del que era el pla estrictament lingüístic i es vinculaven a reivindicacions de diferents models d'organització política de l'Estat. La llengua catalana, en tant que element identitari del poble de Catalunya, era percebuda, per certs sectors, com un perill per a la unitat estatal. Per contra, un important moviment cívic i polític català es manifestava, com mai no ho havia fet, a favor de la reivindicació d'un estatut jurídic del català que en tutelés l'ús en l'àmbit públic a Catalunya. De fet, moltes de les iniciatives que van emergir durant el primer terç d'aquest segle proposaven garantir-li l'estatut de llengua oficial.

Els primers anys del s. xx es van caracteritzar per ser un període històric de fortes convulsions polítiques i socials. Un dels principals episodis que hom ha de valorar és el triomf de Solidaritat Catalana a les eleccions del 1907, un moviment unitari nascut un any abans i impulsat per grups i partits catalanistes que aplegaria un ampli catàleg de forces polítiques. En el seu Comitè Executiu, nomenat al final de gener de 1906, hi hauria representants de la Lliga Regionalista, com ara F. Cambó, republicans independents, la Unió Republicana, carlins o nacionalistes republicans. La candidatura de Solidaritat Catalana va obtenir una victòria aclaparadora a les eleccions de 1907, i va aconseguir quaranta-una de les quaranta-quatre actes de diputat de Catalunya. Tal com s'ha apuntat doctrinalment, aquesta victòria representaria un avenç decisiu del catalanisme, que aplanaria el camí al que s'ha qualificat com la primera experiència moderna d'autogovern de Catalunya: la Mancomunitat.

La Mancomunitat va assumir un paper clau en el procés de reivindicació d'un estatut d'oficialitat de la llengua catalana. Sota els seus auspicis, es va impulsar un important procés de normalització lingüística que va permetre estendre l'ús públic de l'idioma propi de Catalunya.¹⁷ Il·lustra aques-

17. Per a una ampliació, *vid.* Albert BALCELLS, Enric PUJOL i Jordi SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, *cit.* nota *supra*, p. 444-449. En paraules de l'obra, «Va ser amb la Mancomunitat que la llengua catalana, de feia molt poc temps normativitzada, prengué caràcter públic i oficial. No assolí la cooficialitat, però la normalització lingüística feu en deu anys un pas endavant de tal dimensió que no podria ser anul·lat per sis anys de dictadura anticatalana» (p. 15). La normalització del català va consolidar-se com una de les prioritats de la Mancomunitat. El mateix Enric Prat de la Riba, en el seu discurs de presa de possessió de la Presidència de la Mancomunitat de Catalunya, el 6 d'abril de 1914, va proclamar: «volem donar a la nostra llengua la plenitud d'imperi sobre tota la vida nostra». *Vid.* *Obra completa Enric Prat de la Riba 1906-1917*, edició a cura d'Albert BALCELLS i Josep Ma-

ta afirmació, per totes, el missatge del Consell Permanent de Catalunya adreçat al president del Consell de Ministres el 1916 en defensa dels drets de la llengua catalana, on es va proclamar «a tots els regnes on hi ha pluralitat de llengües es lluita vivament, ardentment, per la llengua pròpia: els ciutadans no jutgen assolida la plenitud de llibertat política ni d'igualtat civil mentre als drets i a les llibertats proclamats en la primera etapa dels moviments democràtics no s'uneixi també la llibertat i la igualtat de condició de les diferents llengües nacionals, mentre hi ha una llengua privilegiada i altres llengües preterides, mentre no obtenen totes les llengües nacionals exactament els mateixos drets».

En aquest manifest, es reivindicava concedir «a la nostra llengua la plenitud dels seus drets, la igualtat de condició que les altres llengües espanyoles i, d'una manera especial, l'oficialitat en tota la vida pública interior de Catalunya, així en els organismes locals populars com en tots els centres i dependències de l'Estat situats en el territori de Catalunya. Aquesta voluntat catalana [...] ha estat ratificada recentment pel vot unànim de l'Assemblea de la Mancomunitat; i en compliment d'aquest acord, elevem a les Corts i al Govern la petició que sigui proclamada l'oficialitat de la llengua catalana en tota la vida interior de Catalunya, única manera que quedi garantit el ple respecte al dret dels ciutadans catalans en tot allò que a l'ús de llur idioma es refereix».¹⁸

Aquest període històric es caracteritza per una progressiva efervescència de la voluntat d'autogovern de Catalunya, que desembocarà en el que hom ha anomenat el *problema català*, accentuat en l'etapa que transcorre de novembre de 1918 a final de febrer de 1919. Tal com s'ha dit, «durant vora quatre mesos, Espanya viurà el problema català potser com mai», en un context en el qual «l'aspiració a l'autonomia ja desbordava el marc juridicopolític o el dels interessos».¹⁹

D'aquesta accidentada etapa històrica daten iniciatives com ara la celebració del plebiscit organitzat per l'Escola de Funcionaris d'Administració, dependent de la Mancomunitat, celebrat entre els ajuntaments de Catalunya en pro de l'autonomia catalana, plebiscit que fou contestat afirmativament per una àmplia majoria dels electors; o iniciatives com ara la tramesa

ria AINAUD DE LASARTE, Institut d'Estudis Catalans i Editorial Proa, Barcelona, 2000, volum III, p. 763.

18. Vid. ENRIC PRAT DE LA RIBA, *Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura*, cit. nota *supra*, p. 146-150.

19. Vid. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, cit. nota *supra*, p. 221.

el 28 de novembre del 1918 per part del Consell de la Mancomunitat al cap del Govern García Prieto, del *Mensaje y Bases per a l'Autonomía de Catalunya*, en el qual es reclamava un augment de l'autonomia catalana. Aquest projecte fou desestimat en un context polític que va agreujar-se per la dimissió del Govern de García Prieto per la falta d'acord sobre la política que calia adoptar respecte a aquesta reivindicació.

Pocs mesos més tard, el gener de 1919, es formalitzaven dues noves iniciatives que plantejaven estratègies diferents per afrontar les aspiracions d'autonomia catalana. Ambdues iniciatives es van tramitar paral·lelament i van preveure referències expressives a la qüestió lingüística. Aquestes iniciatives són, en primer lloc, el Projecte d'autonomia presentat pel Govern espanyol al Congrés, de 20 de gener de 1919; en segon lloc, l'Estatut d'autonomia de Catalunya, aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat el 25 de gener de 1919.

El projecte governamental formalment s'estructurava en un total de vint-i-dues bases, l'objectiu de les quals, tal com s'indicava a l'encapçalament del Projecte de llei, era *«satisfacer las demandas de autonomía, para que cada órgano del cuerpo nacional recobre y conserve la independencia de sus funciones, logrando así aquella unidad que, dentro de la variedad, constituya la base de una intensa y efectiva armonía entre las regiones de Espanya»*. La darrera Base, la vint-i-dosena, en diversos preceptes del seu articulat, contenia referències expressives a la qüestió lingüística, si bé projectades a àmbits concrets com ara l'ensenyament,²⁰ la publicació bilingüe de l'Estatut de dret foral,²¹ la capaci-

20. L'article 10 del Projecte d'autonomia del Govern estatal de 20 de gener de 1919 establí que, a la instrucció primària a Catalunya, *«podrá la región establecer y sostener a sus expensas cuantas escuelas estime convenientes, en las cuales [...] será obligatoria la enseñanza de la lengua castellana [...]». Fuera de lo preceptuado para las escuelas primarias regionales, en los establecimientos de enseñanza que sostenga la región, podrán los profesores y los alumnos, siendo derecho de aquéllos y de éstos, dar la enseñanza y contestar respectivamente en castellano o en catalán»*.

21. L'article 13 d'aquest Projecte d'autonomia preveia la publicació bilingüe, en castellà i català, de l'Estatut de dret foral, establint-se que en cas de discrepància entre la literalitat de les dues publicacions, prevaldria el text castellà *«para las diferencias de interpretación que puedan plantearse»*. Aquest precepte deia *«Las instituciones especiales de Derecho civil que están vivas actualmente en territorios de la región catalana y difieren de la legislación común, serán compiladas y ordenadas por la Diputación a propuesta de la Generalidad, circunscribiéndose estrictamente a ellas un Estatuto, para cuya publicación como ley queda autorizado el Gobierno, pudiendo oír a la comisión de Códigos si lo encontrare ajustado a este artículo, sometiendo, en otro caso, la solución a las Cortes. En todo caso, el Estatuto de Derecho Foral se publicará en la Gaceta de Madrid y en el periódico oficial de la región, en castellano y en catalán, estándose al primer texto para las diferencias de interpretación que puedan plantearse»*.

tació lingüística del personal judicial²² o els usos lingüístics davant diferents organismes públics.²³

Aquestes previsions lingüístiques previstes al projecte governamental esbossaven un marc juridicolingüístic particularment garant de la presència i l'ús de la llengua catalana en àmbits fins aleshores monopolitzats pel castellà. Es proposava assolir un sostre juridicolingüístic del català gens menyspreable. De fet, en certs àmbits, com és el cas del règim de capacitació lingüística de jutges, magistrats i Ministeri Fiscal, l'ordenació proposada era més generosa que l'actualment vigent.²⁴ Malgrat que aquesta iniciativa no va prosperar, resulta interessant en la mesura que contemplava un estatut ampli de reconeixement i protecció de la llengua catalana, sense precedents. Es buscava una solució de consens per al «problema català», un problema que excedia amb escreix del pla estrictament lingüístic. En aquest escenari, l'estatut que s'havia de concedir a la llengua catalana es consolidava com una matèria més o menys transaccional que, eventualment, podria afavorir la negociació i l'aproximació de posicionaments.

El segon dels projectes de referència fou l'Estatut d'autonomia de Catalunya, aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat el 25 de gener de

22. L'article 14 del Projecte ordenava el règim de capacitació lingüística de jutges, magistrats i funcionaris del Ministeri Fiscal nomenats pel Govern per a Catalunya. Aquest article disposava que «*La justicia se administrará dentro de la región catalana en nombre del Rey, por Jueces y Magistrados que figuren con las debidas calidades en el escalafón general, y sean conedores de la lengua catalana, acreditándose en la forma que se dispondrá por Real Decreto este requisito exigido también a los funcionarios del Ministeri Fiscal que el Gobierno nombre para Catalunya*».

23. L'article 15 establia que «*en las deliberaciones orales de la Diputación, de los Ayuntamientos o de otras cualesquiera Corporaciones oficiales, organizadas por la Región, se podrá usar indistintamente la lengua catalana o la castellana, y también al practicar actuaciones judiciales o gubernativas, en las cuales intervengan litigantes, procesados, peticionarios, peritos o testigos; mas las actas de las sesiones, las formalizaciones escritas de diligencias, en los juicios o en los expedientes, y cualesquiera otros documentos oficiales o públicos, sean cuales sean su origen, su índole y su destino, si se redactan en la lengua catalana deberán contener también su versión castellana; de modo que las firmas, signos, sellos y demás requisitos de autenticidad, abonen y autoricen los dos textos para que, juntamente éstos, se archiven, comuniquen, notifiquen o publiquen. Ante los Tribunales de Cataluña se podrá informar en catalán previa conformidad de las partes y sus defensores*».

24. Val a dir que la previsió del requisit de coneixement del català per exercir funcions judicials a Catalunya encara planeja en el debat polític del Principat del segle XXI. Actualment, es reconeix el dret dels justiciables d'emprar la llengua oficial i pròpia de Catalunya (el català) en la seva relació amb els jutjats i tribunals radicats a Catalunya, però no es preveu una correlativa obligació dels jutges i magistrats de conèixer aquest idioma emprat per molts justiciables. El coneixement del català es valora com un mèrit en la provisió de les places. En el cas del Ministeri Fiscal ni tan sols es valora com a mèrit.

1919. És interessant advertir que, pel que fa referència a la qüestió lingüística, les previsions del projecte governamental són més abundants que les del projecte de la Mancomunitat. Aquest Estatut d'autonomia de la Mancomunitat només preveia una única disposició que contenia una referència a la qüestió lingüística: l'article 6.A.3. Aquest precepte establí l'obligatorietat de l'ensenyament de la llengua castellana a totes les escoles d'ensenyament primari de Catalunya.²⁵

Tots dos projectes eren políticament incompatibles. Es tractava d'estratègies d'autonomia o, altrament dit, projectes de govern per a Catalunya tendencialment divergents.²⁶ Tal com va proclamar Cambó en la seva intervenció al Congrés dels Diputats en la sessió de 7 de febrer de 1919: «*Si nuestro problema fuera un problema de ordenación administrativa podríamos examinar el proyecto, podríamos llegar a un acuerdo; pero es un problema de personalidad y para un problema de personalidad no está hecho el proyecto que vamos a discutir [...] la voluntad de todo el pueblo de Cataluña es que quiere una autonomía, no solamente distinta, sino contrapuesta, absolutamente diversa de la de este Estatuto*»,²⁷ i es va pronunciar favorable a la celebració d'un referèndum català.

S'iniciava així un període de forta inestabilitat política i social, que finalitzaria el 13 de setembre de 1923 amb el cop d'Estat del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, amb el suport de grups conservadors.

4. LES PREVISIONS LINGÜÍSTIQUES AL PROJECTE DE CONSTITUCIÓ PROVISIONAL DE LA REPÚBLICA CATALANA DE 1928

El Projecte de Constitució provisional de la República Catalana de 1928, també conegut com a Constitució de l'Havana, presenta, pel que fa al tractament de la qüestió lingüística, un tret que el fan singular. L'anàlisi d'aquest document exigeix tenir present el context històric en què fou adoptat, en plena dictadura del general Primo de Rivera.

El 15 de setembre de 1923, Primo de Rivera fou nomenat president del Directori Militar, i es va iniciar així un parèntesi en el procés d'expansió.

25. L'article 6.A.3 de l'Estatut de l'autonomia de Catalunya aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya el 25 de gener de 1919 deia: «Serà obligatòria l'ensenyança de l'idioma castellà en totes les escoles de primera ensenyança».

26. Vid. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, cit. nota *supra*, p. 249.

27. *Diario de Sesiones del Congreso*, núm. 120, de 7 de febrer de 1919.

sió i tutela de la llengua catalana. Tres dies després del nomenament, aquesta dictadura sotmetria a la llengua catalana a un estatut de submissió, i fins i tot, de persecució. Per Ordre reial de 18 de setembre de 1923 de «*Defensa de la Unidad Nacional*», s'establí, pel que fa a la llengua, que «*al expresarse o escribir en idiomas o dialectos, las canciones, bailes, costumbres y trajes regionales no son objeto de prohibición alguna; pero en los actos oficiales de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano, que es el oficial del Estado español, sin que esta prohibición alcance a la vida interna de las corporaciones de carácter local o regional, obligadas, no obstante, a llevar en castellano los libros oficiales de registros, actas, aun en los casos de que los avisos y comunicaciones no dirigidas a autoridades se hayan redactado en lengua regional*».

Aquesta previsió lingüística, de coerció del català, fou una de les primeres mesures que va adoptar el Directori Militar, en els propis inicis del cop d'Estat. Resulta curiós advertir que s'ordenés el 18 de setembre de 1923, fins i tot abans de dissoldre les diputacions per Reial decret de 12 de gener de 1924 o abans de dissoldre la Mancomunitat, el 20 de març de 1925. Aquesta constatació il·lustra l'entitat simbòlica de la llengua catalana, tradicionalment vinculada a reivindicacions nacionalistes, catalanistes i d'autogovern de Catalunya. Aquest valor altament simbòlic és confirmat per la constatació que aquesta previsió lingüística es consignava just a continuació de la prohibició d'exhibició de banderes o senyeres de «*significación antipatriótica*», i a la mateixa disposició que prescrivía que els «*delitos contra la seguridad y unidad de la Patria y cuanto tienda a disgregarla, restarle fortaleza y rebajar su concepto*» serien enjudiciats per tribunals militars.²⁸

Durant aquest període dictatorial s'aprovarien diverses disposicions amb l'objectiu de perseguir l'ús del català en diferents àmbits. La finalitat se centrava a prohibir-ne l'ús en sectors en què aquesta llengua s'havia estès i normalitzat a les dècades precedents, sota l'impuls del catalanisme po-

28. La coerció de la llengua catalana, en tant que element definidor de la personalitat d'una comunitat nacional, seria contestada obertament per autors tals com Antoni Rovira i Virgili, el qual poques setmanes després del cop d'Estat publicaria l'article «La llengua és la sang de l'esperit», a *La Publicitat* de 26 d'octubre de 1923, núm. 306. En aquest document, l'autor proclamaria que «no sentiríem tant la supressió de corporacions, de llibertats polítiques i de drets ciutadans com la minva del llenguatge». *Vid.* Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Catalunya i Espanya*, Ed. La Magrana/Diputació de Barcelona, a cura de Jaume SOBREQÜÉS CALLICÓ, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català núm. 20, Barcelona, 1988, pròleg xxviii.

lític.²⁹ D'aquesta etapa de persecució política del català, resulta interessant estudiar-ne un projecte que fou tramitat i aprovat amb la vocació de constitucionalitzar i reafirmar els principis del catalanisme polític: l'anomenada Constitució de l'Havana de 1928.

L'any 1928, en aquest període dictatorial, les delegacions del Separatisme Català, sota la presidència de Francesc Macià, aproven el Projecte de Constitució provisional de la República Catalana, també conegut com a Constitució de l'Havana. Tal com indica l'exposició de motius del projecte, el seu objectiu era reafirmar els principis i «ideals patriòtics» catalans, apel·lant a «la unitat espiritual indestructible de Catalunya», sobre la base de la qual van declarar la seva voluntat de «valdre's dels medis revolucionaris per a independitzar-se de l'Estat espanyol». Partint d'aquesta base ideològica, van promoure «la següent Constitució en nom del poble català, perquè aquest s'hi regeixi amb caràcter provisor, mentre no estigui en condicions de poder-se fixar i d'atorgar-se la seva llei fonamental definitiva». Aquest seria el que s'ha qualificat com el primer Projecte de Constitució de la història pensat per a una Catalunya independent de l'Estat espanyol. Aquest projecte es fonamentava sobre la base ideològica de percebre el catalanisme com a sinònim de separatisme o independència d'Espanya.³⁰

Aquest projecte, pel que fa referència a les previsions lingüístiques, presenta unes característiques que el fan singular. L'article 2 del Projecte, ubicat dins el títol II rubricat «Idioma, bandera i escut», establia que l'única llengua oficial, a Catalunya, era la catalana. Amb aquesta formulació, es proposava assolir dos objectius bàsics: primer, concedir a la llengua catalana un estatut d'evident preeminència simbòlica, més encara si es té en compte que s'ordenava en el títol dedicat a l'ordenació d'elements simbòlics per excel·lència; segon, es proposava concedir al català una posició de preeminència jurídica, concedint-li l'estatut d'única llengua oficial a Catalunya, sense cap tipus de menció a la llengua castellana. Amb la Constitució de l'Havana es proposa una Catalunya independent de l'Estat espanyol que hauria de tenir el català com a única llengua oficial. A part de l'article 2, aquesta Constitució de l'Havana feia una menció expressa a la qüestió lingüística als seus articles 24, 26, 195 i 196,³¹ per bé que projec-

29. Vid. Francesc FERRER GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui*, cit. nota *supra*, p. 139-151.

30. Vid. Xavier ARBÓS MARIN, «Els antecedents històrics de l'autonomia de Catalunya», cit. *supra*, p. 51. També, Josep CONANGLA FONTANILLES, *La Constitució de l'Havana i altres escrits*, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català núm. 14, Edicions La Magrana, Barcelona, 1986.

31. Article 24 de la Constitució de l'Havana de 1928: «Sols els catalans podran exercir

tada a àmbits concrets com ara l'ensenyament o l'Administració pública.

Malgrat la seva manca de vinculatorietat jurídica, aquest document resulta interessant en el pla d'anàlisi teòrica. Esbossa un model lingüístic singular, sense precedents en els projectes del segle XIX. Es tracta d'un projecte polític separatista que va motivar moltes crítiques, que s'acabarien projectant en els mateixos debats de les Corts constituents celebrats el 1931 amb motiu de la tramitació del que seria la Constitució espanyola de la II República.

Val la pena destacar que el mateix any que es publica la Constitució de l'Havana veu la llum un text de Francesc Cambó que posa en circulació un concepte que ha tingut importància en el debat polític i constitucional d'èpoques recents: el *fet diferencial*. Aquest «fet diferencial» de Catalunya es troba representat, segons Cambó, per la llengua.³²

càrrecs públics de govern, justícia, armes, administració i ensenyament a Catalunya. S'exceptua l'ensenyança d'idiomes i d'especialitats tècniques, que podran exercir-la els estrangers capacitats».

Article 26 de la Constitució de l'Havana de 1928: «Per a entrar en possessió dels drets polítics, ésser elector i elegible, desempenyar funcions i obtenir càrrecs públics serà necessari ésser major d'edat i saber llegir i escriure en català».

Article 195 de la Constitució de l'Havana de 1928: «La Llei orgànica d'Instrucció Pública i Belles Arts deurà establir i regular els següents serveis [...] Ensenyança primària obligatòria en català dels sis als dotze anys; Ensenyança secundària en català, dels idiomes castellà (obligatori), francès, anglès i alemany, potestatiu dos d'aquests, obligatori un d'ells».

L'article 196 del mateix document preveia l'existència d'una Acadèmia de la Llengua Catalana.

32. *Vid.* Francesc CAMBÓ, «Per la concòrdia», dins les seves *Obres*, volum 4 (Llibres), Editorial Alpha, Barcelona, 1984, p. 465-515. Cambó proclamaria: «El problema català té per base, per única base, l'existència d'un fet diferencial català, d'una personalitat catalana inconfusible i indestructible, la qual, per a qui no sigui orb d'esperit, és tan forta i acusada, en el passat i en el present, en els fets històrics que l'han creada i en les realitats actuals que la mantenen [...]. En llibres i en discursos ha estat explicat tantes vegades el fet diferencial català que no val la pena insistir-hi. D'aquest fet diferencial, allò que és menys discutible, és l'existència de la llengua catalana i l'adhesió dels catalans a llur verb pairal. Mentre aquesta manifestació no desaparegui, voldrà dir que el fet diferencial català, amb tota la seva força i amb la potencialitat de totes les conseqüències que se'n deriven, subsisteix» (p. 473-474). En la mateixa línia, l'autor subratlla que «Les bases essencials d'una concòrdia són dues: la consagració de la unitat política de Catalunya mitjançant la creació d'organismes centrals que englobin directament tot el territori català, i el reconeixement definitiu que la llengua catalana és la llengua pròpia dels catalans, a la qual tenen el dret d'atorgar les màximes consagracions i els màxims honors en la vida interior de Catalunya. I acceptades aquestes dues bases, que cobreixen l'essència del fet diferencial català, tots els altres problemes són de bona solució, i els catalans tenen el deure de fer tots els sacrificis necessaris per a accelerar-la» (p. 508). *Vid.* també, del mateix autor, la conferència feta en la inauguració del Casal Catalanista de la Barceloneta, pronunciada el 8 de gener de 1923 i publicada a *La Veu de Catalunya* de 9 de

El 1929, per tant també en període dictatorial, es redactava l'Avantprojecte de Constitució de la monarquia espanyola, l'article 8 del qual proposava la dicció següent: «*El idioma oficial de la nación española es el castellano*»³³

La dimissió el gener de 1930 del general Primo de Rivera, substituït pel general Berenguer, obriria el camí a una nova etapa política, que s'havia gestat en els moviments d'oposició a la dictadura: la República, proclamada el 14 d'abril de 1931, dos dies després de les eleccions municipals, que, pel que fa a Catalunya, foren àmpliament guanyades per la formació Esquerra Republicana de Catalunya, dirigida per Francesc Macià. Aquesta República hauria de permetre a les files catalanistes assolir cotes d'autogovern per a Catalunya.

Pel que fa a la qüestió lingüística, l'adveniment de la República posaria fi a l'etapa de persecució política de la llengua catalana i, en el curt període de temps de la seva vigència, que es veuria violentament sacsejat per la Guerra Civil espanyola, permetria fixar les bases del que, molts anys més tard, seria el model lingüístic pel qual va acabar optant l'Estatut d'autonomia català de 1979, influït per l'Estatut republicà de 1932.

5. L'ORDENACIÓ LINGÜÍSTICA A L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA DE LA II REPÚBLICA

A) *La gestació del model: les previsions lingüístiques del Projecte d'Estatut de Núria de 1931*

L'antecedent normatiu clau que ha influït i orientat l'actual ordenació estatutària de la matèria lingüística a Catalunya és l'Estatut d'autonomia republicà de 15 de setembre de 1932, també conegut com a Estatut de Núria. Convé recordar que, durant la tramitació parlamentària de l'article 3 de l'Estatut d'autonomia de 1979, foren diversos els partits que van pronunciar-se a favor d'adoptar el motlle republicà com a model d'ordenació lin-

gener de 1923, p. 10-12. En aquesta conferència no parlava expressament de *fet diferencial* sinó de «personalitat». En paraules de la conferència, «I hi ha una altra realitat que és l'existència de personalitats diverses que han subsistit al llarg dels segles i a través de totes les accions imaginables per a destruir-les. I aquesta realitat ens diu que formen un sol Estat, però que aquest sol Estat sigui un estat compost, un Estat complex, un Estat federatiu, que respecti l'expansió lliure de les distintes personalitats que l'integren».

33. Vid. Jorge DE ESTEBAN, *Constituciones españolas y extranjeras*, volum I, Biblioteca Política Taurus, Madrid, 1977, p. 280-306.

güística.³⁴ Malgrat que aquesta tendència no va acabar prosperant, l'Estatut de la II República va consolidar-se com la principal font d'influència de l'actual Estatut de 1979.

Aquest Estatut català republicà ordenava la qüestió lingüística al seu article 2, ubicat dins el títol I, rubricat «Disposicions generals». A part d'aquest precepte, n'hi havia d'altres, en particular els articles 7 i 12, que també contenien referències expresses a la llengua, per bé que projectades a àmbits materials concrets. El model lingüístic dissenyat per l'Estatut republicà de 1932 és interessant des del punt de vista teòric, perquè dissenya una estructura d'ordenació idiomàtica particularment garant dels drets lingüístics dels ciutadans a Catalunya.

La vigència del model lingüístic republicà fou molt limitada. No va gaudir del temps suficient per consolidar-se a la pràctica. L'Estatut de Núria fou adoptat en una etapa històrica de fortes convulsions polítiques i socials. El 1931 s'aprovava el Projecte d'Estatut d'autonomia de Catalunya, que hauria de servir de base a la disposició estatutària que s'acabaria aprovant el 15 de setembre de 1932. Per Llei estatal de 2 de gener de 1935, l'Estatut català quedava en suspensió, aixecada per Decret llei de 26 de febrer de 1936. Aquest mateix any esclatava la Guerra Civil, que acabaria amb la dictadura franquista. Per Llei franquista de 5 d'abril de 1938, es derogava l'Estatut d'autonomia de Catalunya³⁵ i s'iniciava un llarg període de repressió política del català que no finalitzaria fins l'adveniment de la democràcia, quaranta anys més tard.

Quan el 1931 es va aprovar el Projecte d'Estatut de Catalunya, dit *de Núria*, s'encetava un camí que no seria gens fàcil de recórrer. L'Avantprojecte havia estat redactat per una ponència que, reunida a Núria, va concloure el document el 20 de juny de 1931. Pocs dies més tard, el 28 de juny, es van celebrar les eleccions generals per a les Corts constituents espanyoles, repetides per a Barcelona ciutat i província el 12 de juliol. A Catalunya, l'esquerra va obtenir una claríssima victòria, principalment el bloc integrat per ERC, PCR i USC, responsable de l'elaboració de l'Estatut. El 17 de juliol, un decret de la presidència disposava la celebració del plebiscit d'ajuntaments i del referèndum popular, que va tenir lloc el 2 d'agost del mateix

34. Els partits polítics que, des dels propis inicis del procés de tramitació de l'article 3 de l'EAC, van proposar un model d'ordenació lingüística estatutària més pròxima al model republicà foren Unió Democràtica de Catalunya, Aliança Popular i Unión del Centro Democrático. *Vid.* Jordi MATAS DALMASES, «El model lingüístic dels partits polítics catalans en la redacció de l'Estatut d'autonomia de 1979», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 16, desembre de 1991, p.121-122.

35. *Vid.* *Catalunya i l'Estatut d'autonomia*, Editorial Undarius, Barcelona, 1976, p. 89-90.

any. El text fou votat afirmativament pel 99% dels vots, amb una participació del 75%. Pel que fa referència a aquestes dades, hom ha de precisar que el 1931 les dones no tenien dret a vot.

L'article 5 del Projecte preveia l'ordenació d'un estatut d'oficialitat de la llengua catalana. Aquest precepte disposava que «la llengua catalana serà l'oficial a Catalunya, però en les relacions amb el Govern de la República serà oficial la llengua castellana. L'Estatut interior de Catalunya garantirà el dret dels ciutadans de llengua materna castellana a servir-se'n personalment davant els tribunals de justícia i davant els òrgans de l'administració. Així mateix, els ciutadans de llengua materna catalana tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes oficials de la República a Catalunya».

A part d'aquest article 5, el Projecte d'Estatut preveia l'ordenació de la llengua en d'altres preceptes (els articles 30 i 31), si bé la regulava projectada a àmbits molt concrets. Així, l'article 30 regulava el principi de prohibició de discriminació per raó de llengua. L'article 31 del mateix document ordenava els usos idiomàtics a l'ensenyament. D'aquesta manera, s'esbossaven els fonaments estructurals del que es volia que esdevingués l'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia, norma que després d'intensos debats parlamentaris, s'acabaria aprovant el 15 de setembre de 1932.

Aquest Projecte d'Estatut d'autonomia, degudament plebiscitat, postulava clarament l'oficialitat lingüística del català a Catalunya. Això no obstant, aquests fonaments lingüístics del Projecte d'Estatut no van acabar de quallar i no foren del tot acceptats en la fase de tramitació del Projecte estatutari al parlament estatal.

Una lectura dels treballs parlamentaris permet concloure que les Corts constituents republicanes, pel que fa a l'ordenació lingüística, foren poc respectuoses amb el text del Projecte d'Estatut d'autonomia, sotmès a referèndum i tramès a les Corts per a la seva aprovació. De fet, en la seva tramitació parlamentària, l'article 5 del Projecte d'Estatut, relatiu a l'ordenació de la llengua, va ser sotmès a importantíssims retocs, que van alterar-ne la pròpia ràtio.

Les Corts republicanes van modificar-ne substancialment el contingut i l'abast. Es passava d'una previsió d'oficialitat del català a l'establiment d'un règim de cooficialitat lingüística, amb vocació de projectar-la i garantir-la en diferents àmbits públics que el mateix Estatut preveia de manera expressa. En aquest sentit, la minoria catalana representada a les Corts constituents, en el decurs dels treballs parlamentaris celebrats amb motiu de la discussió del model lingüístic de l'Estatut, va insistir en la conveniència de respectar al màxim la dicció i l'esperit del Projecte d'Estatut tramès

a les Corts, en tant que expressió de la voluntat popular, votat afirmativament pel poble de Catalunya.³⁶

L'estudi de l'*iter* parlamentari permet constatar que el consens polític, en aquesta matèria lingüística, no fou fàcil. La tramitació d'aquesta previsió va plantejar serioses controvèrsies. Il·lustra aquesta constatació el fet que l'article 2 de l'Estatut d'autonomia que finalment van aprovar les Corts constituents a la sessió celebrada el 23 de juny de 1932, precepte que ordenava el marc lingüístic, fou aprovat en votació nominal per 191 vots a favor contra 112, la qual cosa prova l'existència d'una important divisió de l'arc parlamentari. La votació es va celebrar en un escenari molt tens i conflictiu.³⁷

36. A tall d'exemple, *vid.* la intervenció del parlamentari Sr. Esteve a la sessió del 16 de juny de 1932, publicada al *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 184, de 16 de juny de 1932, p. 6263 a 6266, on va esgrimir els següents tres arguments de la minoria catalana favorables al reconeixement d'un estatut jurídic de protecció plena i d'oficialitat de la llengua catalana en el termes esbossats al Projecte d'Estatut tramès a les Corts: en primer lloc, va esgrimir un argument de legitimitat, al·legant que la dicció i l'esperit del Projecte d'Estatut havia estat plebiscitat pel poble de Catalunya amb la correlativa obligació de les Corts de respectar la voluntat popular; en segon lloc, va esgrimir un argument de naturalesa diguem-ne més política, al·legant que la qüestió lingüística havia de ser tractada amb especials garanties per part de la República, en tant que element identitari i riquesa cultural del poble català; en tercer lloc, va esgrimir un argument de dret comparat apellant als models lingüístics que oferien Estats plurilingües com ara Suïssa, Finlàndia o Bèlgica. Sobre la base dels arguments esmentats, va defensar l'esmena que proposava la dicció següent: «*La lengua catalana será oficial en Cataluña. En las relaciones con el Gobierno de la República será única oficial la lengua castellana*» i afegia la previsió del dret d'ús del català davant els tribunals de justícia.

37. Així, per exemple, en aquesta sessió certs parlamentaris van denunciar pressions rebudes de la Minoria Catalana i van expressar el seu malestar per l'actuació de certes autoritats de la Generalitat de Catalunya que es percebien com a veritables perills per la supervivència d'una República espanyola que a l'any 1932 començava a donar els seus primers passos.

Per a tots, *vid.* *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 188, de 23 de juny de 1932, p. 6421-6422, intervenció del parlamentari Sr. Maura a la sessió on es va votar el que seria l'article 2 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, que ordenaria el règim lingüístic, quan va denunciar que «*los ciudadanos españoles, el martes por la mañana nos enteramos siempre de lo que va a pasar la semana siguiente, porque estos caballeros [señalando a la minoría catalana] han ido a Barcelona, se han reunido y allí han decretado, y lo que allí se decreta, aquí se cumple [...] con relación con el problema que estamos discutiendo, lo que ha ocurrido es lo siguiente: la Comisión ha estado indecisa, vacilante, hasta que han vuelto esos señores [nuevamente señala a la minoría catalana...] [...] se va a confeccionar el Estatuto de Cataluña en contra de una serie de partidos republicanos que representan en España tanto como estos señores en Cataluña, nada más que porque la imposición de estos señores obliga al Gobierno a seguir su pauta, en vez de buscar términos de concordia entre todos los partidos republicanos y toda la Cámara [...]. No es posible que la Cámara se sienta con dignidad su-*

En els debats van emergir tesis frontalment oposades, algunes de les quals propugnaven negar l'estatut d'oficialitat a la llengua catalana, que veien com una font de conflicte i un perill per la unitat de la República.³⁸ Fins i tot es va discutir la pròpia delimitació del contingut i l'abast que havia de donar-se a l'eventual estatut de cooficialitat lingüística que va proposar-se en seu de Corts constituents, i que va acabar prosperant. Així, mentre un sector defensava que la cooficialitat lingüística equivalia a igualtat d'estatut jurídic d'ambdues llengües,³⁹ un altre sector postulava que no es podia predicar que el català i el castellà tinguessin el mateix rang normatiu perquè la Constitució republicana de 1931 prescrivia una obligació de coneixement de la llengua castellana, que no es reconeixia a les altres llengües. En la seva virtut, aquest segon sector al·legava que «*el castellano es cooficial con el catalán en Cataluña, pero el castellano tiene un rango muy superior al catalán, por su extensión y porque es el idioma constitucional, el de todos los españoles, cualquiera que sea el régimen autonómico en que viva; el otro, ni siquiera pueden imponerlo las leyes autonomistas*».⁴⁰

Part d'aquests debats es repetirien quasi mig segle més tard en la tramitació del que seria l'article 3 de l'actual Constitució espanyola de 1978, que ordena les bases del model lingüístic pel qual opta la norma suprema. Qüestions com ara la discussió del contingut de la cooficialitat; la previsió del deure de coneixement de la llengua castellana o el règim d'aptituds lin-

ficiente ni con autoridad bastante para discutir y votar el Estatuto bajo la presión constante que supone la amenaza perpetua y perenne de autoridades de Cataluña que en forma conminatoria, unas veces agría, otras semicortés y otras francamente intolerable, vienen diciendo una y otra vez que el Estatuto de Cataluña será ley, sea como sea».

També, *vid.* per a tots *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 188, de 23 de juny de 1932, p. 6402.

38. S'ha de valorar tenint present que per certs sectors, l'anomenat *problema català* era un risc per la unitat d'Espanya. A tall d'exemple, *vid.* *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 188, de 23 de juny de 1932, p. 6402, intervenció del parlamentari Sr. Algora, quan va advertir que «*respeto desde luego la conducta de los catalanes, que vienen aquí a defender su región y sus intereses, como es digna de aplauso también la de los que defendemos los intereses contrarios [...] las manifestaciones hechas por el Sr. Macià a la Prensa. El Señor Macià, sin moverse de Barcelona, está dominando a España entera, predicando un separatismo claro o enmascarado (protestas y aplausos)*».

39. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 188, de 23 de juny de 1932, p. 6399-6400, intervenció del parlamentari Sr. San Andrés, quan va proclamar: «*lo único que puedo decirle a S.S. es que la cooficialidad es igualdad de derecho*». També, per a tots, *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 184, de 16 de juny de 1932, p. 6265.

40. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, núm. 188, de 23 de juny de 1932, p. 6400, intervenció del parlamentari Sr. Rey Mora.

güístiques dels funcionaris, centrarien nombrosos debats parlamentaris l'any 1932, debats que es tornarien a plantejar en els treballs constituents de 1978.⁴¹ És més, part d'aquestes propostes polítiques i jurídiques debatudes el 1932 encara centren el debat parlamentari del Principat del segle XXI, en els treballs de reforma de l'Estatut d'autonomia del 1979.⁴²

La tramitació de l'Estatut d'autonomia republicà va transcórrer paral·lela en el temps amb la tramitació de la Constitució de 1931. De fet, el 14 de maig de 1931, el Projecte d'Estatut d'autonomia de Catalunya era tramès al Govern provisional de la República, quan encara no hi havia Constitució. La Constitució republicana seria aprovada el 9 de desembre de 1931, de tal manera que es va plantejar el problema d'encabir o ajustar les previsions del Projecte estatutari a un text constitucional que li era sobrevingut. Aquesta adaptació de les previsions del Projecte d'Estatut català al marc constitucional seria encomanada a una comissió parlamentària. El seu treball no seria fàcil i centraria intenses discussions en el Ple de les Corts. S'acabarien modificant previsions del Projecte del text de Núria, en-

41. Un exemple l'ofereix el debat sobre el deure de coneixement de la llengua castellana de l'article 3.1 de la Constitució de 1978, que deu la seva raó de ser a l'antecedent republicà. Quan es va discutir aquest deure en seu de Corts constituents republicanes ja va centrar intenses controvèrsies, que tornarien a planejar en el debat de l'article 3 de la Constitució de 1978. Per certs sectors, aquest deure fou valorat com una garantia d'integració. Per d'altres sectors fou valorat com una imposició que atemptava contra el reconeixement i estatut de les altres llengües regionals. Il·lustra aquesta afirmació, per totes, la intervenció del diputat Sr. Alomar a la sessió parlamentària celebrada el 18 de setembre de 1931, quan va proclamar «no tengo más que decir sino que lo que nos ha repugnado acaso más para no aceptar esa enmienda, es la noción de deber en cuanto al aprendizaje de la Lengua castellana; cuando nos presentamos con el corazón abierto, cuando se inaugura [...] una época nueva, llena de cordialidad [...] queremos que el castellano no sea nunca una imposición, sino un idioma aprendido con agrado y admitido en el alma» (vid. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* núm. 41 de 18 de setembre de 1931, p. 1022). L'any 1978 novament es van plantejar importants objeccions a la consagració constitucional d'aquest deure de coneixement del castellà. Contra aquesta constitucionalització, destaquen les oposicions dels Srs. Letamendía (DSC núm. 66, de 12 de maig de 1978), Aguirre (DSC núm. 67, de 16 de maig de 1978) o Audet, per tots (DSS núm. 41, de 22 d'agost de 1978). Aquest deure, en els debats constituents, va ser valorat, per certs sectors, com una reiteració innecessària que podia donar lloc a una discriminació de les altres llengües espanyoles diferents de la castellana. Es tornaven a fer sentir objeccions i crítiques que havien centrat intensos debats dècades abans, en motiu de la tramitació parlamentària de la Constitució republicana.

Per a una ampliació sobre el règim juridicolingüístic actual, vid. Jaume VERNET (coord.); *Dret lingüístic*, Ed. Cossetània, Barcelona, 2003.

42. Vid. Jaume VERNET LLOBET i Anna Maria PLA BOIX, «La llengua catalana i un nou Estatut d'autonomia per a Catalunya», *Revista de Llengua i Dret* núm. 41, 2004, p. 141-174.

tre les quals s'inclouria la relativa al règim lingüístic. De fet, la qüestió de l'ordenació lingüística fou una de les que va centrar més controvèrsies.⁴³ Finalment, de la previsió de l'oficialitat de la llengua catalana prevista a l'article 5 del Projecte d'Estatut d'autonomia es va passar a la previsió d'un règim de cooficialitat lingüística regulat a l'article 2 de l'Estatut d'autonomia, aprovat finalment el 23 de juny de 1932.⁴⁴

L'anàlisi d'aquests debats parlamentaris sostinguts en seu de Corts Constituents permet concloure que les discussions sobre el model lingüístic superaven l'àmbit estrictament idiomàtic i es projectaven en qüestions relatives al model d'organització política de l'Estat. En moltes ocasions el tractament del règim lingüístic va vincular-se a debats relatius a l'anomenat «*problema catalán*», al qual la República havia de donar resposta.⁴⁵ Per a certs sectors, el propi Estatut d'autonomia podia esdevenir un factor de crisi de la unitat nacional.

En aquest escenari, van tramitar-se múltiples esmenes que perseguïen l'objectiu d'ordenar amb vocació de completesa en seu estatutària els usos lingüístics en àmbits concrets, com ara l'Administració pública, l'Administració de justícia, l'ensenyament o el règim lingüístic de les notificacions.

43. Vid. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, cit. *supra*, p. 340 i 344.

44. L'article 2 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1932 deia:

«L'idioma català és, com el castellà, llengua oficial a Catalunya. Per a les relacions oficials de Catalunya amb la resta d'Espanya, així com per a la comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya, la llengua oficial serà el castellà.

»Tota disposició o resolució oficial dictada dins de Catalunya, haurà d'ésser publicada en els dos idiomes. La notificació es farà també en la mateixa forma, cas de sol·licitar-ho part interessada.

»Dins del territori català, els ciutadans, qualsevol que sigui llur llengua materna, tindran dret a elegir l'idioma oficial que prefereixin en les seves relacions amb els tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tan de la Generalitat com de la República.

»A tot escrit o document judicial que es presenti davant dels Tribunals de Justícia, redactat en llengua catalana, s'haurà d'adjuntar la seva corresponent traducció castellana, si així ho sol·licita alguna de les parts.

»Els documents públics autoritzats pels fedataris a Catalunya, es podran redactar indistintament en castellà o en català i obligadament en una o altra llengua a petició de part interessada. En tots els casos, els respectius fedataris públics expediran en castellà les còpies que hagin de tenir efecte fora del territori català.»

45. En aquests debats parlamentaris van emergir tesis frontalment oposades. Moltes de les intervencions van vincular el tractament del marc lingüístic a qüestions relatives a la situació política de Catalunya, a discussions sobre els postulats del catalanisme polític, del fet diferencial o a denúncies del risc de separatisme. L'escenari dels debats excedia del pla estrictament idiomàtic. *Vid.*, per exemple, *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* de 9 de juny de 1932, núm. 180, p. 6122.

Partint d'aquest enfocament, que ja consta formulat al dictamen de la Comissió sobre l'Estatut d'autonomia, es plantejaren diferents estratègies per afrontar l'ordenació lingüística.

Aquestes estratègies anaven des de tesis clarament favorables al reconeixement d'un estatut jurídic generós per a la llengua catalana, qualificada com a «llengua vernàcula» de la regió, que havia de gaudir d'especials garanties de tutela, inclòs el reconeixement de l'estatut d'oficialitat, fins a tesis que proclamaven que el català no podia ser llengua oficial, perquè l'oficialitat, segons certs sectors, només es podia predicar respecte de la llengua castellana, en tant que llengua oficial de la República. Tingui's en compte que fins i tot es va postular la conveniència que l'Estatut d'autonomia de Catalunya només consignés l'oficialitat del castellà, i no del català, apel·lant a la dicció de l'article 4 de la Constitució republicana de 1931. Deia aquest precepte que *«El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional»*.⁴⁶

46. Per a una ampliació sobre el contingut i l'abast de l'article 4 de la Constitució de 1931, *vid.* Nicolás PÉREZ SERRANO, *La Constitución española. Antecedentes, texto, comentarios*, Editorial Revista de Derecho Privado, Madrid, 1932, p. 69-71. Aquesta obra apunta els principals debats sostinguts en motiu de la tramitació de l'article 4 de la Constitució republicana. Val a dir que l'autor critica la dicció de l'article 4 del text constitucional i titlla de «*elementos anticastellanistas*» els sectors que van defensar que es garantís el coneixement i ús de les llengües regionals diferents de la castellana. En paraules de l'obra, «*siendo capital en la materia el principio de que a nadie se violente imponiéndole idioma distinto del nacional, parecía lógico que hubiera prevalecido la enmienda Unamuno, en que tal principio se recogía; pero la presión de los elementos anticastellanistas hizo que la Comisión y la Cámara cedieran, quedando concebido el texto constitucional en la forma poco satisfactoria y nada explícita que arriba consta. En resumen, podrá exigirse el conocimiento y el uso de una lengua regional (no provincial) cuando una Ley especial lo ordene así; pero esas Leyes especiales no deberán olvidar que en puridad no hay en toda España sino un idioma oficial: el español. Sería injusto, sin embargo, desconocer que los funcionarios públicos de una región donde se habla usualmente otra lengua, deberán hallarse en situación de entenderla y emplearla. Este fué el motivo, razonable, que los representantes catalanes adujeron: no sería lícito que se desvirtuara torpemente su sentido*».

L'article 50 de la Constitució de 1931 també contenia una altra referència expressa a la qüestió lingüística. Disposava que «*Las regiones autónomas podrán organizar la enseñanza de sus lenguas respectivas de acuerdo con las facultades que se conceden en sus Estatutos. Es obligatorio el estudio de la lengua castellana, y ésta se usará también como instrumento de enseñanza en todos los centros de instrucción primaria y secundaria de las regiones autónomas. El Estado podrá mantener o crear en ellas instituciones docentes de todos los grados en el idioma oficial de la República. El Estado ejercerá la suprema inspección en todo el territorio na-*

L'article 2 de l'Estatut d'autonomia no va limitar-se a fixar un règim de cooficialitat lingüística. A part d'aquesta previsió, va fixar regles lingüístiques o directrius genèriques que informarien àmbits concrets com són el règim lingüístic de publicacions de disposicions o resolucions oficials, el règim lingüístic davant les administracions públiques, inclosa la judicial, o el règim dels documents públics atorgats per fedataris a Catalunya. D'alguna manera, aquestes previsions eren percebudes com a garanties que haurien d'ordenar el model lingüístic construït sobre un principi bàsic: el de la cooficialitat lingüística del català i del castellà. S'adoptava així un model d'ordenació lingüística que, quasi cinquanta anys més tard, seria assumit per la Constitució espanyola de 1978 i l'Estatut català de 1979.

B) *Contingut i abast de l'ordenació lingüística a l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1932*

Tal com s'ha avançat, l'Estatut d'autonomia republicà de 1932 ordenava el model lingüístic al seu article 2, ubicat dins el Títol Preliminar. Aquest precepte establí les següents sis directrius: en primer lloc, establí un règim de doble oficialitat lingüística (oficialitat del català i del castellà); en segon lloc, disposava que la llengua oficial de comunicació de les autoritats de l'Estat amb les de Catalunya havia de ser el castellà; en tercer lloc, s'ordenava la publicació bilingüe en català i castellà de les disposicions o resolucions oficials dictades a Catalunya, establint-se que la notificació també es tramitaria en la mateixa forma en cas de sol·licitar-ho part interessada; en quart lloc, es garantia el dret d'opció lingüística dels ciutadans en la seva relació amb els Tribunals, autoritats i funcionaris de totes classes, tant de la Generalitat com de la República (dret d'optar per l'ús d'alguna de les dues llengües oficials); a més, s'establí el mandat de traduir tot escrit o document judicial redactat en català que es presentés davant els Tribunals de Justícia quan així ho sol·licités alguna de les parts; finalment, pel que fa al règim dels documents públics autoritzats per fedataris a Catalunya, es deia que es podrien redactar indistintament en alguna de les dues llengües oficials i obligadament en alguna de les dues llengües a petició de part interessada. S'establí que en tots els casos els fedataris haurien d'e-

cional para asegurar el cumplimiento de las disposiciones contenidas en este artículo y en los dos anteriores. El Estado atenderá a la expansión cultural de España estableciendo delegaciones y centros de estudio y enseñanza en el extranjero y preferentemente en los países hispano-americanos».

metre en castellà les còpies que haguessin de tenir efecte fora del territori català.

A part d'aquest article 2, l'Estatut preveia dos preceptes més (articles 7 i 12) que també contenien alguna menció a la qüestió lingüística, per bé que projectada a àmbits concrets. L'article 7 de l'Estatut feia una previsió lingüística vinculada al Patronat de la Universitat de Barcelona.⁴⁷ L'article 12 regulava el requisit del coneixement de la llengua catalana per cobrir determinades places judicials, les convocades per concurs de la Generalitat, i afegia el requisit de l'aptitud lingüística de fiscals i registradors que fossin designats per Catalunya. Val a dir que la Generalitat tenia assumida la competència per organitzar l'Administració de Justícia a Catalunya, en totes les jurisdiccions excepte en la militar i de l'Armada.⁴⁸

Aquest article 12 de l'Estatut republicà ordenava un règim de capacitació lingüística en l'àmbit de l'administració de Justícia particularment garant dels drets lingüístics dels justiciables catalans. Un estudi comparatiu del

47. Aquest article deia que el Govern de la República, a proposta de la Generalitat, podria atorgar un règim d'autonomia a la Universitat de Barcelona, i afegia que, en aquest supòsit, s'organitzaria com a Universitat única «regida per un Patronat que ofereixi a les llengües i a les cultures castellana i catalana les garanties recíproques de convivència, en igualtat de drets per a professors i alumnes».

48. L'article 12 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 1932 disposava: «[...] La Generalitat organitzarà l'administració de Justícia en totes les jurisdiccions, excepte en la militar i de l'Armada, conforme als preceptes de la Constitució i a les lleis processals i orgàniques de l'Estat.

La Generalitat nomenarà els jutges i magistrats amb jurisdicció a Catalunya, mitjançant concurs entre els compresos en l'escalafó general de l'Estat.

El nomenament dels magistrats del Tribunal de Cassació de Catalunya, correspondrà a la Generalitat conforme a les normes que el seu Parlament determini.

L'organització i funcionament del ministeri fiscal, correspon íntegrament a l'Estat, d'acord amb les lleis generals.

Els funcionaris de la justícia municipal seran designats per la Generalitat, segons el règim que s'estableixi.

Els nomenaments de secretaris judicials i personal auxiliar de l'administració de justícia, es farà per la Generalitat, d'acord amb les lleis de l'Estat (...)

Els registradors de la propietat seran nomenats per l'Estat.

Els notaris els designarà la Generalitat, mitjançant oposició o concurs, que convocarà ella mateixa, conforme a les lleis de l'Estat. Quan, d'acord amb aquestes, s'hagin de proveir les Notaries vacants per concurs o oposició, entre tots els notaris d'Espanya, hauran d'admetre's amb els mateixos drets els notaris de l'Estat i els de la Generalitat.

En tots els concursos que convoqui la Generalitat, serà condició precisa el coneixement de la llengua i el dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge.

Els fiscals i registradors designats per a Catalunya, deuran conèixer la llengua i el dret catalans.»

marc jurídic de 1932 i del marc jurídic actual en aquesta matèria permet concloure que la regulació republicana garantia un règim juridicolingüístic més generós. Així, actualment, els jutges i magistrats que exerceixen les seves funcions a Catalunya no estan vinculats per cap manament de coneixement de la llengua i el dret catalans. El coneixement de la llengua i el dret propis de Catalunya es valora només com un mèrit en la provisió de les places. Per contra, durant la II República, i per mandat estatutari, els jutges i magistrats i la resta de personal al servei de l'Administració de justícia a Catalunya estaven sotmesos a la «condició precisa» del «coneixement de la llengua i dret catalans, sense que en cap cas es pugui establir l'excepció de naturalesa o veïnatge».

L'Estatut d'autonomia de 1932 va ordenar el model lingüístic amb vocació de tutelar l'ús de la llengua catalana, amb l'esbós d'un marc jurídic d'oficialitat que va regular amb bastant detall. Es va optar per ordenar en seu estatutària qüestions com ara el règim de capacitació lingüística del personal judicial, el règim de la publicació bilingüe de disposicions i resolucions oficials, o el règim idiomàtic i de les traduccions dels documents públics autoritzats per fedataris i documents judicials. Fou l'Estatut d'autonomia la norma que va regular aquestes previsions lingüístiques que, d'aquesta manera, no es deixaven a determinació del legislador ordinari. Aquesta opció estatuent concediria a aquesta matèria unes especials garanties d'estabilitat i tutela. Altrament, com s'ha posat de manifest en seu acadèmica, també es traduiria en una limitació de la capacitat de la Generalitat per decidir la seva política lingüística, condicionada per una regulació estatutària força precisa.⁴⁹

Aquestes previsions s'han de valorar tenint en compte que foren adoptades en un context històric en el qual, paral·lelament, es tramitaven estats d'autonomia d'altres «regions autònomes», en els termes previstos per la Constitució republicana de 1931, projectes tots ells que, sense excepció, contenien previsions en matèria lingüística. De fet, el model lingüístic esbossat per aquest Estatut català de 1932 serviria més o menys de base als models lingüístics garantits als estatuts d'autonomia republicans d'altres regions com ara Galícia⁵⁰ o el País Basc.⁵¹ Val a dir que quan es va discutir

49. Vid. Antoni BAYONA, «Els Estatuts de 1932 i de 1979: anàlisi comparada de competències», a *Idees*, núm. 4, 1999, p. 69.

50. Vid. article 4 de l'Estatut d'autonomia de Galícia republicà. Altres preceptes, com ara els articles 14.c i 15 d'aquest Estatut d'autonomia gallec republicà, també contenien referències expresses a la qüestió lingüística, si bé predicats respecte d'àmbits materials concrets. L'article 14.c ordenava el règim d'aptitud lingüística de registradors de la propietat i notaris. L'article 15 regulava el règim lingüístic de l'ensenyament.

51. Vid. articles 1 i 7 de l'Estatut d'autonomia basc republicà. L'article 3 d'aquest Es-

el règim de la cooficialitat lingüística de l'Estatut d'autonomia de Catalunya en seu de Corts constituents republicanes, a les sessions parlamentàries celebrades el juny de 1932, certs sectors van posar èmfasi en denunciar els riscos d'aquest model que, si es reconeixia respecte de Catalunya, eventualment s'hauria de preveure respecte d'altres «regions», fet que era percebut, per certs sectors, com quelcom negatiu.⁵²

Un estudi conjunt dels Estatuts d'autonomia republicans permet concloure que els preceptes dedicats a l'ordenació de la llengua responien a una mateixa ràtio. Presentaven redaccions més o menys similars, i esbossaven uns models idiomàtics construïts sobre uns principis estructurals més o menys comuns. L'eix vertebrador dels diferents models era el principi de doble oficialitat lingüística, entorn al qual s'edificaven règims que vetllaven per garantir una especial protecció de la llengua pròpia del territori, fos el català, el gallec o el basc. Es formulaven així unes tesis que, anys més tard, superat el període franquista, serien novament adoptades pels estatuts d'autonomia que s'aprovarien amb l'adveniment de la democràcia.

6. EL RÈGIM JURÍDIC DE LA LLENGUA A L'ESTATUT INTERIOR DE CATALUNYA DE 1933

Aprovat l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 15 de setembre de 1932, s'iniciava una nova etapa política al Principat. El 20 de novembre de 1932 es van celebrar les eleccions que haurien de permetre constituir el nou Parlament de Catalunya, que tindria l'encàrrec de tramitar el que hauria de ser la llei més important: l'Estatut interior de Catalunya, també dita Llei fonamental de Catalunya, Constitució de Catalunya o Estatut orgànic interior.

Aquestes eleccions foren guanyades per àmplia majoria per Esquerra Republicana de Catalunya, partit que obtingué cinquanta-set actes de diputat, davant de la Lliga que, amb un total de setze actes, es consolidava com el gran partit de l'oposició conservadora. D'aquesta manera, hom pot concloure que s'instaurava el bipartidisme hegemònic com a sistema de

tatut també contenia una referència expressa a l'ordenació lingüística, si bé predicada respecte del personal judicial.

52. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, núm. 188, de 23 de juny, p. 6418. Així mateix, també es va advertir que possiblement regions com ara Mallorca o València podrien eventualment reivindicar un estatut de cooficialitat lingüística del català. *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española*, núm. 184, de 16 de juny.

partits a Catalunya.⁵³ D'altres formacions polítiques, com ara Unió Democràtica de Catalunya, Acció Catalana Republicana o Unió Catalanista tindrien una presència simbòlica, amb un escó cadascuna. Unió Socialista n'obtindria cinc, gràcies a la seva vinculació electoral i política amb l'esquerra, i s'erigia com a minoria d'oposició. D'altres formacions, com ara el Partido Radical Autónimo, també tindrien presència parlamentària.

El 14 de desembre de 1932 es va constituir el Parlament de Catalunya i la sessió parlamentària del 5 de gener de 1933, sota la presidència de Lluís Companys, ja s'obria amb la presentació i lectura del Projecte d'Estatut orgànic interior de Catalunya, que hauria de consolidar-se com la llei fonamental catalana.

L'Avantprojecte d'aquesta iniciativa fou redactat per una comissió jurídica assessora, integrada per juristes de diversa adscripció política, que la Generalitat havia nomenat mesos abans. Aprovat per la comissió, aquest Avantprojecte, acompanyat dels seus vots particulars, fou tramès al Govern de la Generalitat, que va elaborar un projecte a partir de la proposta de la comissió. El Projecte del Govern de la Generalitat va servir de base als treballs de la Comissió parlamentària, el dictamen de la qual fou llegit a la sessió del Parlament de Catalunya el 22 de febrer de 1933. El 24 de febrer s'iniciaven els debats parlamentaris del Projecte d'Estatut interior de Catalunya, que s'acabaria aprovant amb els vots a favor de tot el Parlament, a excepció dels diputats de la Lliga Catalana i Unió Democràtica.

Pel que fa referència al tractament de la qüestió lingüística, l'article 4 de l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora, dit Avantprojecte de Constitució de Catalunya, deia «el català és la llengua pròpia de Catalunya» i afegia «l'ús oficial del català i del castellà es farà de conformitat amb el que disposa l'article 2 de l'esmentat Estatut».

L'article 3 de l'Estatut interior de Catalunya que s'acabaria aprovant pel Parlament català es limitava a proclamar que «la llengua pròpia de Catalunya és la catalana». Hom constata que aquest article, en la versió finalment aprovada, no contenia cap menció al règim de la doble oficialitat lingüística que havia fixat l'Estatut d'autonomia un any abans, sota l'auspici de les Corts constituents republicanes. Ni tan sols feia cap referència a la llengua castellana. Es limitava a qualificar que el català era la llengua pròpia de Catalunya.

Aquesta decisió responia a una clara voluntat de concedir a la llengua catalana un estatut de preeminència en relació al castellà. S'abandonava la

53. Vid. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, p. 362-389.

menció expressa al bilingüisme previst a l'article 4, paràgraf segon, de l'Avantprojecte de la Comissió. Tal com s'ha defensat doctrinalment, «es tracta d'una forma negativa d'afirmar unes conviccions i expressar indirectament un rebuig a les limitacions de l'Estatut de 1932»,⁵⁴ limitacions que hom no pot oblidar que s'havien fixat en la fase de tramitació de l'Estatut a les Corts constituents republicanes.

A part de l'article 3, l'Estatut interior de Catalunya també ordenava la qüestió lingüística en el seu article 11, projectada a l'àmbit de l'ensenyament. Aquest precepte disposava, entre d'altres previsions, que «l'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit».

L'adveniment de la Guerra Civil i les dècades de dictadura franquista impedirien que aquestes previsions despleguessin els seus efectes.⁵⁵ Nogensmenys, són interessants perquè van fixar els fonaments d'un model que, anys més tard, serviria de base a l'actual ordenació lingüística. En la tramitació parlamentària de l'article 3 de l'Estatut d'autonomia de 1979, es tindria ben present l'antecedent republicà. La llengua catalana, definida com a element vertebrador del caràcter nacional de Catalunya,⁵⁶ seria objecte d'un procés de normalització lingüística que es consolidaria com una prioritat de l'agenda del govern de la Generalitat restablerta amb l'adveniment de la democràcia.⁵⁷

54. Vid. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, cit. supra, p.371.

55. Per a tots, vid. Pere MARCET SALOM, *Història de la llengua catalana II. Els segles XIX i XX*, cit. supra, p. 172-201.

56. Vid., a tall d'exemple, les reflexions de Pierre VILAR a la seva obra *Catalunya dins l'Espanya moderna. Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*, Volum I, Edicions 62, Barcelona, 1965, p. 83-84. L'autor subratllaria «no podem desconèixer que la llengua és probablement l'agent principal d'una cristallització per on progressa, com tot fenomen afectiu, el complex nacional que neix o reneix», tot constatant l'existència d'un «ordre relatiu entre el fet polític i el fet lingüístic. És, sens dubte, perquè parlen català que els catalans han sentit amb més força aquesta consciència de grup que han refusat d'oblidar el català».

57. Vid., per a tots, Borja DE RIQUER, «La política lingüística de la Generalitat» a *Historia de Catalunya. Volum X. La Catalunya autonòmica 1975-2003*, segona part, Edicions 62, Barcelona, 2004, p. 372-381.

THE MANAGEMENT OF THE LANGUAGE
QUESTION IN CATALONIA FROM 1892
THROUGH 1936: THE PROCESS
OF RECOGNITION FOR THE STATUTE
PROVIDING OFFICIAL STATUS
TO CATALAN

Anna M. PLA BOIX

The purpose of this article is to provide an analysis of the most significant political and legal precedents from 1892 to 1936 that contributed to the development of the statute granting official status to the Catalan language in Catalonia.

The consideration of the Catalan language as a bulwark of Catalan identity and the linkage of the language question to concepts of national identity explains why, oftentimes, projects favoring the recognition of an official status for Catalan were included within the framework of broader projects that called for a framework of autonomy for Catalonia. The movement encompassing the political doctrine of Catalan autonomy (*catalanisme*) acquired a pre-eminent role in explaining the development of the legal framework for the Catalan language at the end of the 19th Century and the beginning of the 20th. It is in this context, among others, that one must view the language proposal of the *Bases* (Foundations) for the Catalan regional Constitution, also known as the *Bases de Manresa* (the Foundational Guidelines of Manresa). The third foundational guideline would have ensured that Catalan was the only official language in Catalonia and the only official language used in dealings between

LA ORDENACIÓN DE LA CUESTIÓN
LINGÜÍSTICA EN CATALUÑA DE 1892
A 1936: EL PROCESO DE
RECONOCIMIENTO DEL ESTATUTO
DE OFICIALIDAD DEL CATALÁN

Anna M. PLA BOIX

El artículo propone un análisis de los antecedentes políticos y jurídicos más significativos que han contribuido a construir el estatuto de oficialidad de la lengua catalana en Cataluña en el periodo comprendido entre 1892 y 1936.

La valoración de la lengua catalana como un baluarte identitario de Cataluña y la vinculación de la cuestión lingüística a nociones de identidad nacional justificarán que, muchas veces, los proyectos favorables al reconocimiento de un estatuto de oficialidad del catalán se circunscriban dentro de proyectos más amplios de reivindicación de un marco de autonomía para Cataluña. El movimiento del catalanismo político adquirirá un papel explicativo clave para comprender la evolución del régimen jurídico de la lengua catalana a finales del siglo xix, principios del xx. En este contexto se inscribe, entre otras, la propuesta lingüística de las Bases para la Constitución regional catalana, también llamadas Bases de Manresa, de 1892. La tercera de estas bases proponía garantizar que el catalán fuese la única lengua oficial en Cataluña y en las relaciones de ésta con el Estado.

Durante el primer tercio del siglo xx el idioma catalán se fue extendiendo en ámbitos que hasta entonces le habían sido vedados. La Mancomunidad de

Catalonia and the central government.

During the first third of the 20th Century, Catalan began to extend its influence to areas where it had been hitherto off limits. The *Mancomunitat de Catalunya* (Catalan Commonwealth) promoted a far-reaching process of language standardization against a backdrop of effervescence as Catalonia manifested its desire for self-government. The advent of the dictatorship of Primo de Rivera would mark a parenthesis in this process. Under the dictatorship, various provisions were passed aimed at prohibiting the use of Catalan in sectors to which it had expanded and where it had become standardized over the course of the preceding decades.

In 1928, a draft text for a provisional constitution was passed for a Catalan Republic, also known as the Constitution of Havana. It proposed the guarantee that Catalan would be the only official language of Catalonia. The article studies the content and scope of this language provision. In spite of its lack of legal efficacy, this document is of interest from a theoretical perspective because it sketches out a unique language model, without precedent among the plans put forward in the 19th Century.

The Second Republic would bring an end to the political persecution of the language. The 1932 Statute of Autonomy ensured a framework of dual official language status for Catalonia. A year later, the internal statute (*l'Estatut interior*) ratified Catalan as the autochthonous language of Catalonia. The final chapters of the article are devoted to the study of these language provisions. One can say that the Spanish Civil War and decades of the Franco dictatorship prevented them from

Cataluña impulsaría un importante proceso de normalización lingüística, en un escenario de efervescencia de la voluntad de autogobierno del Principado. El advenimiento de la dictadura de Primo de Rivera marcaría un paréntesis en este proceso. Durante esta etapa dictatorial se aprobaron diversas disposiciones normativas con el objetivo de prohibir el uso del catalán en sectores en que esta lengua se había extendido y normalizado en las décadas precedentes.

En 1928 se aprobó el Proyecto de Constitución provisional de la República Catalana, conocido también con el nombre de Constitución de la Habana. Proponía garantizar que el catalán fuese la única lengua oficial en Cataluña. El artículo estudia el contenido y el alcance de esta previsión lingüística. Pese a su falta de eficacia jurídica, este documento es interesante en el plano del análisis teórico porque esboza un modelo lingüístico singular, sin precedentes en los proyectos del siglo XIX.

La II República pondría fin a la persecución política del idioma. El Estatuto de autonomía de 1932 garantizó un régimen de doble oficialidad lingüística para Cataluña. Un año más tarde, el Estatuto interior ratificaría la condición del catalán como lengua propia del Principado. Los últimos capítulos del artículo proponen el estudio de estas previsiones lingüísticas, pero cabe decir que el advenimiento de la Guerra Civil y las décadas de dictadura franquista impedirán que desplieguen sus efectos. No obstante, son interesantes porque pusieron los fundamentos de un modelo que, años más tarde, serviría de base a la ordenación lingüística actual. De hecho, el antecedente republicano se

making their effects felt. Nonetheless, these provisions are of interest because they laid the foundations for a model that, years later, would serve as the basis for the current language framework. As a matter of fact, the precedent from the Republic was clearly present in the drafting and passage by the Parliament of Article 3 of the 1979 Statute of Autonomy. The Catalan language, defined as a central element of the Catalan national character, would be the object of a process of language standardization that would become consolidated as a priority for the governing agenda of the *Generalitat* (Autonomous Government of Catalonia) that was reestablished with the advent of democracy.

tendría muy presente en la tramitación parlamentaria del artículo 3 del Estatuto de autonomía de 1979. La lengua catalana, definida como elemento vertebrador del carácter nacional de Cataluña, sería objeto de un proceso de normalización lingüística que se consolidaría como una prioridad de la agenda de gobierno de la Generalidad restablecida con el advenimiento de la democracia.